

УДК 330.146

СУЧАСНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

Кодацька Н.О., Сергеева С.В.
Університет митної справи та фінансів

У представленій статті автором розкривається механізм відтворення основних засобів на сучасних підприємствах. Досліджуються характерні ознаки та форми процесу відтворення основних виробничих засобів. Розглядаються особливості модернізації діючого виробничого устаткування, тобто удосконалення основних фондів підприємства з метою попередження їх техніко-економічного старіння. Аналізуються використовувані методи та форми оцінювання ефективності відтворення основних засобів з метою виявлення продуктивних напрямків інтенсифікації відтворення основних фондів. Розроблено методичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві.

Ключові слова: амортизаційні відрахування, виробничі засоби, знаряддя праці, процес виробництва, форми оцінювання ефективності.

Постановка проблеми. Діяльність будь-якого підприємства пов'язана з наявністю та використанням основних засобів, які мають характеризуватися відповідним складом та структурою для здійснення процесу виробництва. Для забезпечення конкурентоспроможності підприємства та отримання необхідної величини прибутку необхідно здійснювати постійний аналіз ефективності відтворення основних засобів та досліджувати фактори, які впливають на цей показник. Питання ефективності відтворення основних засобів є досить актуальним, оскільки від нього залежить життєдіяльність підприємства, тому важливо здійснювати ретельне дослідження даної проблеми та узагальнювати отримані результати.

На сьогодні аналіз управління відтворенням основних засобів на підприємствах показує недостатню ефективність використовуваних методів та форм управління. Зазвичай, головною причиною низької ефективності управління процесами відтворення основних засобів є невідповідність існуючих потреб підприємств їх реальним фінансовим можливостям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні засади дослідження ефективного відтворення основних засобів на підприємствах було закладено в наукових працях таких учених, як Н. Бондар, Б. Кругляк, О. Зайцева, А. Ковальов, Г. Скиба, В. Подольська, О. Яріш тощо. Питання сутності, методів та методик ефективного відтворення основних фондів підприємств розглядали такі видатні науковці, як Р. Бернс, Л. Божович, Б. Волков, В. Гарбузов, Е. Горюхіна, І. Дубровіна, Е. Еріксон, Н. Єфімова, І. Кон, Ю. Лановенко, Т. Лук'яненко, Л. Мудрик, В. Мухіна, Л. Обухова, Р. Попелюшко, Ф. Райс, К. Роджерс, Х. Ремшмідт, Д. Фельдштейн.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим необхідно відмітити, що досліджень, спеціально присвячених аналізу основних напрямків узгодження процесів обігу основних засобів та розвитку продуктивних сил, іноваційних форм відтворення основних фондів, сьогодні є недостатньо, що викликає необхідність зосередитись на цьому питанні більш ретельно.

Мета статті. Метою цієї статті є розкриття механізму відтворення основних засобів на сучасних підприємствах, аналіз використовуваних методів та форм оцінювання ефективності відтворення основних засобів, виявлення продуктивних напрямків інтенсифікації відтворення основних фондів, а також розроблення методичних рекомендацій підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення необхідних темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва можливе за умови інтенсифікації відтворення і поліпшення використання діючих основних фондів підприємств. В сучасних умовах господарювання політика відтворення основних фондів відіграє важливу роль, оскільки від її ефективності залежить кількісний і якісний стан основних засобів. Відтворення основних фондів може здійснюватися за рахунок власних коштів: статутного капіталу, амортизаційних відрахувань, чистого прибутку, інших власних коштів та запозичених коштів: банківських позик та коштів від реалізації цінних паперів. Відтворення основних виробничих засобів означає процес безперервного їх поновлення, у зв'язку з чим розрізняють просте та розширене відтворення. Просте відтворення основних засобів здійснюється в тому самому обсязі, коли відбувається заміна окремих зношених частин основних засобів або заміна старого устаткування на аналогічне, тобто тоді, коли постійно відновлюється попередня виробнича потужність. В той час як розширене відтворення передбачає кількісне та якісне збільшення діючих основних засобів або придбання нових основних засобів, що забезпечують вищий рівень продуктивності устаткування [2, с. 215].

Процес відтворення основних виробничих засобів має певні характерні ознаки:

- основні виробничі засоби поступово переносять свою вартість на вироблену продукцію;
- у процесі відтворення основних виробничих засобів одночасно відбувається рух їхньої споживної вартості;
- нарахуванням амортизаційних відрахувань здійснюється нагромадження в грошовій формі частково перенесеної вартості основних виробничих засобів на готову продукцію;
- основні виробничі засоби поновлюються в натуральній формі протягом тривалого часу, що дає можливість маневрувати коштами амортизаційного фонду [1, с. 114].

У процесі господарської діяльності кругообіг основних виробничих засобів проходить три основні стадії. На першій стадії відбувається продуктивне використання основних виробничих засобів та нарахування амортизаційних відрахувань. На цій стадії основні виробничі засоби в процесі експлуатації зношуються й нараховується сума зносу, яка є підставою для списання суми амортизаційних відрахувань на витрати після завершення процесу виробництва. На першій стадії кругообігу основних виробничих засобів втрачається споживна вартість засобів праці, їх вартість переноситься на вартість готової продукції. На другій стадії відбувається перетворення частини основних виробничих засобів, які перебували в продуктивній формі, на грошові кошти через нарахування амортизаційних відрахувань. На третій стадії

в процесі виробництва відбувається поновлення споживчої вартості частини основних виробничих засобів, що здійснюється заміною зношених основних виробничих засобів на нові за рахунок нарахованого зносу основних засобів [4, с. 318].

Важливо зазначити, що необхідність оновлення основних виробничих засобів за ринкових відносин визначається конкуренцією товаровиробників, оскільки саме конкурентне середовище спонукає підприємства здійснювати прискорене списання основних виробничих засобів з метою нагромадження фінансових ресурсів для наступного вкладання коштів у придбання більш прогресивного устаткування, впровадження нових технологій та іншого поліпшення основних виробничих засобів. Протягом останніх років на більшості підприємств різних галузей народного господарства нашої країни спостерігається низький рівень ефективності відтворювальних процесів. Коефіцієнти оновлення й вибуття машин і устаткування, тобто найбільш активної частини основних фондів на промислових підприємствах, коливаються в межах відповідно 5-6% та 2-3% загального їхнього обсягу, а коефіцієнт економічного спрацювання досягає 50-55% загальної вартості. Обсяг діючого виробничого устаткування містить майже третину фізично спрацьованих і технічно застарілих одиниць, висуває невідкладне завдання прискорення й підвищення ефективності відтворення основних фондів, зростання технічного рівня застосовуваних засобів праці. За сучасних умов доцільно запровадити і реалізувати такі головні напрямки інтенсифікації відтворення основних фондів:

- прискорення розвитку машинобудівного комплексу, комплексна перебудова його структури з метою максимально можливого задоволення народногосподарського попиту на достатньо широку номенклатуру різних видів машин та устаткування, забезпечення виготовлення нових поколінь техніки і закінчених (технологічно зв'язаних) систем машин, розробка та організація виробництва тих знарядь праці, які раніше не виготовлялись або імпортувались з інших країн;
- зосередження зусиль різних галузей науки на пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу, розвитку передовсім наукомістких виробництв, підвищенні техніко-організаційного рівня та соціально-економічної ефективності виробництва на підприємствах різних галузей народного господарства;
- покращення всієї організації робіт та економічного обґрунтування на всіх стадіях відтворювального процесу;
- дотримання кожним підприємством власної стратегії технічного, організаційного та економічного розвитку; переорієнтація інвестиційної політики на реконструкцію діючих виробничих об'єктів; збільшення масштабів вилучення з виробництва технічно застарілих і економічно малоефективних машин та устаткування, перехід від практики одиничної заміни спрацьованих знарядь праці до систематичного комплексного оновлення техніко-технологічної бази взаємозв'язаних виробничих ланок підприємств;
- створення ринкового економічного механізму, здатного забезпечити постійну заінтересованість усіх ланок управління виробництвом

у здійсненні найбільш ефективних відтворювальних процесів і сприйнятті науково-технічних та організаційних інновацій. Практична реалізація перелічених головних напрямків інтенсифікації відтворювальних процесів потребує не лише активної інженерно-виробничої діяльності самих підприємств, а й мобілізації власних фінансових коштів, постійної державної підтримки, безпосередньої участі багатьох інститутів ринкової інфраструктури та іноземного капіталу [5, с. 420].

Ефективність процесів відтворення основних фондів підприємства визначається за допомогою наступних показників: коефіцієнт відновлення, який характеризує інтенсивність введення в дію нових виробничих потужностей; коефіцієнт вибуття – показує інтенсивність вибуття основних фондів упродовж розрахованого періоду; коефіцієнт приросту, що відображає рівень приросту основних фондів; коефіцієнт інтенсивності відновлення, що характеризує наявність або відсутність розширеного відтворення основних фондів; коефіцієнт оптимальності вибуття – характеризує виконання плану підприємства з вибуття основних фондів [8, с. 57].

Важливим елементом процесу виробництва основних фондів є заміна основних фондів, що є зношеними фізично і морально-застарілими, тобто це процес відтворення основних фондів шляхом придбання подібного об'єкту за техніко-економічними параметрами. Визначення необхідного й економічно раціонального щорічного обсягу заміни засобів праці передбачає встановлення оптимальних термінів експлуатації відповідних їхніх видів та розрахунки такого щорічного обсягу заміни, що може забезпечити дотримання оптимальних термінів функціонування устаткування й інших видів основних фондів [6, с. 219].

Для підтримки основних фондів у працездатному стані необхідно періодично проводити ремонт основних фондів – усунення тимчасового фізичного спрацювання конструктивних елементів у натуральній формі та забезпечення в такий спосіб постійної дієздатності протягом усього періоду їхньої експлуатації. За періодичністю і складністю необхідних профілактично-технічних операцій виділяють поточний ремонт, капітальний ремонт та відновний ремонт. У сучасних умовах господарювання суттєвого значення набуває економічна оцінка доцільності витрат на капітальний ремонт виробничого устаткування. Це пояснюється тим, що на підприємствах діюче устаткування протягом фактичного терміну експлуатації капітально ремонтують кілька разів, а наступні капітальні ремонти часто коштують дорожче, ніж нове обладнання аналогічного призначення. Для економічної оцінки ефективності витрат на капітальний ремонт порівнюють два альтернативних варіанти: перший – капітальний ремонт фізично-зношеної машини і збільшення терміну її експлуатації на один ремонтний цикл; другий – заміна машини, що вимагає капітального ремонту, на нову. Коефіцієнт ефективності витрат на капітальний ремонт, може мати позитивне, негативне чи нульове значення. При позитивному значенні коефіцієнта капітальний ремонт устаткування є економічно виправданим, при негативному – недоцільним, а при нульовому – порівнювані варіанти можна вважати рівноцінними [5, с. 166].

Важливого значення для підвищення ефективності процесу виробництва основних фондів набуває модернізація діючого виробничого устаткування, тобто удосконалення основних фондів підприємства з метою попередження техніко-економічного старіння і підвищення техніко-експлуатаційних параметрів до рівня сучасних вимог. Метод визначення ефективності витрат на модернізацію є подібним до методу визначення витрат на капітальний ремонт. Нагромадження і відновлення основних фондів, нарощування виробничих потужностей підприємств різних галузей народного господарства здійснюються в процесі технічного переоснащення, реконструкції і розширення діючих чи спорудження нових виробничих об'єктів. Основними формами модернізації є технічне переоснащення, реконструкція і розширення підприємств. Технічне переоснащення підприємства означає здійснення його технічного розвитку відповідно до плану, тобто проведення комплексу заходів, що передбачають підвищення до сучасних вимог технічного рівня окремих ділянок виробництва за рахунок упровадження нової техніки і технології, механізації й автоматизації виробничих процесів, модернізації і заміни фізично і технічно застарілого устаткування. Реконструкцією підприємства називають здійснюване за єдиним проектом повне чи часткове переоснащення виробництва, у разі необхідності можуть бути споруджені нові чи розширені допоміжні об'єкти. До реконструктивних робіт належать також будівництво нових виробничих об'єктів замість тих, подальша експлуатація яких визнана недоцільною [9, с. 218].

Стан і ефективність використання основних засобів підприємства оцінюється за допомогою наступних показників:

- фондоємність є показником зворотній фондовіддачі, характеризує забезпеченість підприємства основними фондами;
- фондовіддача – це оборотність основних фондів, характеризує інтенсивність і ефективність їх використання;
- фондоозброєність є показником, що зображує скільки основних фондів у грошових одиницях припадає на одного робітника;
- коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні підприємства – це співвідношення основних засобів і загальної суми активів;
- коефіцієнт зносу – вимірює ступінь зносу основних засобів через співвідношення накопиченого зносу до їх первісної вартості;
- коефіцієнти вибуття – характеризує інтенсивність вибуття основних фондів;
- коефіцієнти оновлення – показує частку введених основних фондів у їх загальній вартості;
- коефіцієнт приросту основних виробничих фондів – показує ступінь збільшення основних фондів у звітному періоді у порівнянні з минулим;
- рентабельність основних виробничих засобів – визначає ступінь ефективності використання основних засобів через співвідношення балансового прибутку і середньої вартості основних засобів [10, с. 135].

Підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві можна досягти шляхом звільнення підприємства від зайвого обладнання, машин і інших основних засобів або здачі їх в оренду; своєчасного і якісного проведення планово-запобіжних і капітальних ремонтів;

придбання високоякісних основних засобів; підвищення рівня кваліфікації обслуговуючого персоналу; своєчасного оновлення, особливо активної частини, основних засобів з метою недопущення надмірного морального і фізичного зносу; підвищення коефіцієнта змінності роботи підприємства, якщо в цьому є економічна доцільність; поліпшення якості підготовки сировини і матеріалів до процесу виробництва; підвищення рівня механізації і автоматизації виробництва; підвищення рівня концентрації, спеціалізації і комбінування виробництва; упровадження нової техніки і прогресивної технології; удосконалення організації виробництва і праці з метою скорочення втрат робочого часу і простою в роботі машин і обладнання. Шляхи поліпшення використання основних засобів залежать від конкретних умов, що склалися на підприємстві за певний період часу [7, с. 30].

Висновки і пропозиції. Отже, проблема дослідження сутності, підходів та джерел відтворення основних фондів підприємств в сучасних умовах містять певні протиріччя та потребують постійної оптимізації. Показники, які отримуються при розрахунку ефективності використан-

ня основних засобів, є дещо умовними, оскільки будь-яке зростання основних засобів розглядається як фактор, який знижує фондовіддачу. Проте, в умовах технічного прогресу зростання основних засобів, особливо їх активної частини є закономірним явищем, тому важливо прагнути до їх ефективного використання.

При оцінці ефективності використання основних засобів необхідно враховувати особливості господарської діяльності, форму власності та стратегічну ціль підприємства. Ефективне відтворення основних фондів на підприємствах у сучасних умовах вважається одним із суперечливих та трудомістких процесів. Тому важливим завданням для підприємств є пошук шляхів прискорення відтворювальних процесів та можливості більш економічного та ефективного залучення інвестиційних ресурсів. Крім того, потребують подальшого ґрунтовного дослідження методи і методики оцінки ефективності відтворення основних фондів з метою підвищення точності розрахунків за всіма існуючими методиками та уточнення основних методологічних вимог щодо оцінки результатів відновлення основних фондів.

Список літератури:

1. Астапова Г.В. Неоінституціональні підходи щодо відтворення основних фондів підприємств / Г.В. Астапова, С.Т. Пілецька // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2011. – № 1. – С. 113-119.
2. Економіка підприємства: навч. посібн. / А.В. Шегда, Т.М. Литвиненко, М.П. Нахаба та ін. / за ред. А.В. Шегди. – Вид. 2-ге, [стер.]. – К.: Вид-во «Знання-Прес», 2002. – 335 с.
3. Економіка підприємства: підручник / М.Г. Грецин, В.М. Колот, О.Г. Мендрул та ін. / за заг. та наук. ред. Г.О. Швиданенко. – Вид. 4-те [перероб. і доп.]. – К.: Вид-во КНЕУ, 2009. – 816 с.
4. Економіка підприємства: підручник / за ред. акад. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге [перероб. і доп.]. – К.: Вид-во КНЕУ, 2001. – 528 с.
5. Економічний аналіз підприємства: Навч. посібник для студ. ВНЗ / Кругляк Б.С., Бондар Т.П., Зайцева О.Б., Ковальов А.І., Скиба Г.В. – Хмельницький: Хмельницький державний університет, 2004. – 420 с.
6. Ільчук В.П. Інноваційно-інвестиційні системи залізничного транспорту: становлення та розвиток: монографія / В.П. Ільчук; за ред. д.е.н., проф. Є.М. Сича. – К.: Логос, 2004. – 381 с.
7. Кодацька Н.О. Економічне мислення: гендерний аспект / Н.О. Кодацька // Причорноморські економічні студії. – Одеса. – Вип. 8. – 2018. – С. 28-31.
8. Мазуркевич І.О. Теоретичні аспекти відтворення основних засобів на підприємстві / І.О. Мазуркевич // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. – С. 53-56.
9. Підвищення ефективності використання персоналу та його розвиток: монографія / за ред. д.е.н. А.Г. Бабенка. – Дніпропетровськ: УМСФ, 2016. – 328 с.
10. Рибченко М.Ф. Проблеми та шляхи вдосконалення обліку основних засобів / М.Ф. Рибченко // Держава та регіони. – 2007. – № 6. – С. 134-137.
11. Череп А.В. Ефективність використання основних фондів підприємства / Череп А.В. // Держава та регіони. – 2009. – № 6. – С. 212-215.

Кодацкая Н.А., Сергеева С.В.

Университет таможенного дела и финансов

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ОЦЕНИВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВОСПРОИЗВОДСТВА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация

В представленной статье автором раскрывается механизм воспроизводства основных средств на современных предприятиях. Исследуются характерные признаки и формы процесса воспроизводства основных средств. Рассматриваются особенности модернизации действующего производственного оборудования, то есть совершенствование основных фондов предприятия с целью предупреждения их технико-экономического старения. Анализируются используемые методы и формы оценки эффективности воспроизводства основных средств с целью выявления продуктивных направлений интенсификации воспроизводства основных фондов. Разработаны методические рекомендации по повышению эффективности использования основных средств.

Ключевые слова: амортизационные отчисления, производственные средства, орудия труда, процесс производства, формы оценки эффективности.

Kodatska N.O., Sergeeva S.V.
University of Customs and Finance

MODERN METHODS OF EVALUATION EFFICIENCY OF REPRODUCING THE MAIN ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE

Summary

In the present article the author reveals the mechanism of reproduction of fixed assets in modern enterprises. The characteristic features and forms of the reproduction process of the main production facilities are studied. The peculiarities of the modernization of the existing production equipment, that is, improvement of the company's fixed assets in order to prevent their technical and economic aging, are considered. The methods and forms of evaluation of the reproduction efficiency of fixed assets are analyzed, in order to identify the productive directions of the intensification of the reproduction of fixed assets. Methodical recommendations for increasing the efficiency of the use of fixed assets at the enterprise have been developed.

Keywords: depreciation deductions, production facilities, tools, production process, forms of evaluation of efficiency.